

III. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 371.3:159.923.2

І. А. Добренко,

кандидат психологічних наук,

Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті проаналізовано теоретико-методологічні засади професійного та особистісного становлення сучасних студентів. Розкрито необхідність застосування кваліметричного підходу в моніторингових дослідженнях якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійне становлення, моніторинг, кваліметричний підхід, поліфункціональний, системний підхід.

В Україні на сучасних законодавчих засадах функціонує досить розвинута й розгалужена національна модель освіти, яка за багатьма кількісними та якісними показниками не поступається рівню розвинутих країн світу і є конкурентоспроможною в європейському освітньому просторі.

Сучасна педагогічна наука і практика в умовах реформування освітньої системи стоять перед необхідністю переходу від традиційних способів збирання відомостей про вищу школу — до педагогічного моніторингу. Цей термін означає цілеспрямоване, спеціально організоване, безперервне стеження за функціонуванням і розвитком освітнього процесу, його окремими елементами з метою прийняття своєчасних адекватних управлінських рішень на основі аналізу зібраної інформації та педагогічного прогнозу.

Вихідна теоретико-методологічна позиція означеної вище проблеми інтегрує систему напрямів становлення особистості, сформульованих у культурно-історичній теорії походження і формування психіки і свідомості Л. С. Виготського; теорії взаємодії особистості і діяльності О. М. Леонтьєва і С. Л. Рубінштейна; теорії розвивального навчання і принципів побудови особистісно орієнтованої професійної підготовки Б. В. Давидова, В. В. Рибалки; закономірностях психічного розвитку і виховання, теорії і методології багатовимірності особистості, категорії часу (І. Д. Бех, С. Д. Максименко, В. Ф. Моргун, Б. Й. Цуканов, К. К. Платонов).

Сучасна практика доводить, що функції сучасної педагогічної діяльності постійно зміню-

ються і поповнюються у зв'язку зі зростанням соціальних вимог і, відповідно, необхідним стає корекція цілей, змісту, форм організації професійної підготовки студентів. За відсутності своєчасного результативного зрізу стану навчально-виховного процесу у вищій професійній школі неможливо ефективно та динамічно керувати таким процесом і вносити своєчасні зміни та доповнення.

З цією метою удосконалюються державні освітні стандарти як суспільно необхідний норматив, розробляються критерії і показники якості різного рівня освіти, накопичується емпіричний досвід організації педагогічного моніторингу в освітніх установах тощо. Провідними показниками успішної професійної підготовки студентів у психолого-педагогічній науці визначено: перебіг сенсорно-перцептивних процесів; уміння трансформувати оперативну-навчальну інформацію і виробляти власний стиль педагогічного мислення; здатність ініціювати і приймати рішення в умовах обмеженого часу і невизначеності ситуації; володіння заданим підходом у постановці та розв'язуванні професійних завдань; здатність самостійно створювати умови для наукового дослідництва, спільної діяльності з дотриманням критеріїв оцінювання результатів (якість, ефективність, раціональність, швидкість дій); уміння аналізувати й оптимізувати процес самостійного навчання з використанням нових його інформаційних технологій та джерел.

У теоретичному плані проведено дослідження проблеми моніторингу в плані управління освітою загалом (Ю. В. Васильєв, О. А. Орлов,

В. П. Симонов), осмислено принципи і функції управління, управлінської діяльності (В. І. Андреев, С. Е. Шишов). На основі аналізу досліджень основним вихідним поняттям виступає людина, що входить у систему соціально значущих суб'єктів діяльності, поведінки, життєвих стратегій (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, В. А. Богданов, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.). У практичному плані розробляються технології і механізми управління процесом освіти на основі використання моніторингу (Н. Н. Мельникова, Н. А. Кулемін), продуктивні моделі моніторингу (А. С. Белкін, Т. А. Строкова, В. І. Грібанов).

Реалізація системи оцінювання якості освіти передбачає здійснення її кваліметричного моніторингу. Об'єктами кваліметрії стають наступні компоненти: навчальні плани, програми, підручники, освітні технології, педагогічні кадри, результати навчання. Кваліметричне забезпечення пов'язане з такими педагогічними категоріями, як: мета, результат освіти. Основа кваліметричного підходу — наявність вимог освітніх стандартів. Але вирішення проблеми кваліметричного забезпечення повинне будуватися і з урахуванням ціннісно-цільових установок конкретної освітньої системи.

Класичні методи у психології, педагогіці, соціології, управлінні тощо (такі як спостереження, аналіз, діагностика) не повністю забезпечують достатність необхідного сучасного інформаційного забезпечення якості освіти передусім за своєю сутністю і призначенням, а також через свою технологічну обмеженість. Інтегруючи позитивні риси цих видів і методів дослідження, маючи високу технологічність і здатність до глибоких узагальнень, цю роль може виконати в повному обсязі моніторинг. Саме через моніторинг можливо реалізовувати принцип інформаційного забезпечення якості освіти, підвищити ефективність взаємодій в управлінні освітою, сформувати технологічну основу систем управління знаннями, накопичувати й обробляти значні масиви різноманітних даних, видаючи споживачеві для рішень лише сконцентровану узагальнену інформацію.

У той же час аналіз наукової літератури і досвіду використання моніторингу у вузах дає змогу стверджувати, що якість освіти оцінюється переважно за результатами, в яких головне місце відводиться їх когнітивним аспектам. Не завжди береться до уваги розмаїття чинників та умов, у яких ці результати були отримані. Практика оцінювання діяльності до цих пір будується на формальних критеріях, які задаються застарілою традиційною схемою статистичної

звітності. Зібрана на її основі інформація виявляється переважно кількісною і недостатньою для об'єктивного аналізу та оцінювання стану якості освіти. Така інформація не має необхідної прогностичної сили, і тому на її основі неможливе ухвалення адекватних управлінських рішень.

У зв'язку з цим виникає наполеглива потреба в організації та проведенні моніторингу, що передбачає не лише оцінювання кількісних, але й прогнозування якісних змін освітнього процесу. Метою нашого дослідження є розроблення, теоретичне обґрунтування і експериментальна перевірка результативності критерійно-оцінного комплексу моніторингу професійно-особистісного становлення студентів. Такий моніторинг, на наш погляд, повинен забезпечувати ефективніше прогнозування зони найближчого розвитку професійно і особистісно значущих якостей молодих фахівців на всіх етапах професійної підготовки, надавати професорсько-викладацькому складу вузу суттєву, різносторонню, системну і таку, що має достатню прогностичну силу, інформацію не лише про навчальну діяльність студентів, але і про стан їхнього професійного становлення. Ми вважаємо, що моніторингові виміри повинні будуватися з використанням діагностичного інструментарію, адекватного конкретизованим у показниках та індикаторах критеріям якості освіти, відображати зміст і технології освітнього процесу, його організацію, навчально-методичну і матеріально-технічну оснащеність, якість кадрового складу, рівень освіченості, вихованості і розвиненості особистісних і професійних якостей студентів. Характеристикою процесу моніторингу охоплено комплекс взаємопов'язаних принципів, організаційних заходів, дослідницького пошуку способу розв'язання проблеми й умов реалізації та змісту навчального матеріалу.

Ефективність моніторингу визначається поліфункціональним характером, що полягає в різнобічності його призначення: інформаційного, аналітико-оцінного, стимулювального, мотиваційного, контролювального, прогностичного і коригувального. Підкреслимо, що дослідницько-експериментальна місія, мета і завдання моніторингових досліджень склали визначальний системотвірний чинник, яким забезпечувався зв'язок між психодіагностичним інструментарієм дослідження, конкретними методами й методиками, очікуваними результатами дослідження, змістом спеціально розроблених ситуацій та технологією дослідження.

Проведення моніторингу у вищій школі можливе на основі дотримання принципів цілеспрямованості, безперервності обстеження, цілісності

й різнобічного підходу до вивчення особистісних і професійно значущих якостей студентів, узгодженості дій суб'єктів моніторингу, адресності й гласності інформації, що отримується з його допомогою. Теоретичний аналіз багатьох досліджень переконує в тому, що реалізація особистістю власного професійно значущого потенціалу відбувається у певних соціальних умовах. Соціальний вплив на професійне становлення, подальше здобуття професійних знань та набуття досвіду має комплексний характер. Щоб описати такий вплив, психолог Л. С. Виготський свого часу запропонував використати поняття «соціальна ситуація розвитку», яке широко використовується під час дослідження різних теоретичних і складних проблем професійної підготовки.

Посилення уваги до проведення моніторингових досліджень професійного та особистісного становлення студентів є не лише формальними атрибутами організації навчання у вузі, а й доцільною умовою навчання студентів організаційної культури, самоменеджменту, необхідних в умовах ринкових стосунків. Дослідницько-навчальні ситуації, що спрямовані на виявлення у студентів системи ставлень, особистісної готовності та професійно-індивідуальних компетенцій підтримують у студентів активну пізна-

вальну самостійність, спрямовують її на пошук способів постановки та розв'язування професійної навчальної задачі, сприяють накопиченню у студентів психолого-педагогічних та суто професійних знань, практичного досвіду, культури організації власної діяльності тощо.

Отже, педагогічний моніторинг — складне науково-практичне явище, яке може бути охарактеризоване і як система, і як процес. Він є не лише кваліметричною оцінкою кількісних показників освіти, але й постійним спостереженням, оцінкою і прогнозом процесу професійно-особистісного становлення студентів як майбутніх фахівців з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первинним припущенням.

За роки незалежності освіта значно активізувалася у питанні підготовки фахівців, здатних успішно працювати в умовах сучасного ринку. Реформування освіти відбувається із залученням громадськості; помітну підтримку також надає світове співтовариство. Водночас, хоча й відбулося усвідомлення того факту, що освітянські завдання змінилися і старий алгоритм підготовки фахівців не працює, проте не стало пріоритетним визначення психологічних умов, які сприяють неперервній професійній освіті.

В статье анализируются теоретико-методологические основы профессионального и личностного становления современных студентов. Раскрывается необходимость применения кваліметрического подхода в мониторинговых исследованиях качества подготовки специалистов в вузах.

The article deals with analysis of theoretical-methodological basis of modern students' professional and personal formation. The necessity of applying the quality control approach in the monitoring research of the quality of professional training in the higher education establishments has been revealed.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы // Психология формирования и развития личности / Л. И. Анцыферова. — М. : Наука, 1981. — С. 3—19.
2. Брушлинский А. В. Деятельность субъекта и психическая деятельность / А. В. Брушлинский // Деятельность: теория, методология, проблемы. — М. : Изд-во полит. лит-ры, 1990. — 366 с.
3. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. — СПб. : Питер, 2000. — 528 с.
4. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопр. психологии. — 1997. — № 4. — С. 28—39.